

NATUURHISTORISCHE EN ANDERE NOTITIES

NATURAL HISTORY AND OTHER NOTES

Privé uitgave: H.K. Mienis, Kibboets Netzer Sereni, IL-7039500, Israël
Privately published: H.K. Mienis, Kibbutz Netzer Sereni, IL-7039500, Israel

Downloadable from: http://israel-nature-site.com/?page_id=1872%E2%80%8F

INHOUD-CONTENTS

Voorwoord – Preface.....	2
Mienis, H.K.: Mijn eerste waarneming van een Velduil op Terschelling.....	3
Mienis, H.K.: Nijlganzen in de Doodemanskisten op Terschelling.....	5
Mienis, H.K.: Two cases of predation on the Turkish gecko <i>Hemidactylus turcicus</i> by the African mantis <i>Sphodromantis viridis</i> in Netzer Sereni, Israel.....	8
Mienis, H.K.: Exploitation of shells as building material, I. The use of <i>Glycymeris</i> valves as part of mortar in Yavneh Yam.....	10

Voorwoord

Dit zevende nummer van 'Natuurhistorische en Andere Notities – Natural History and Other Notes' bevat vier korte notities gebaseerd op vondsten, waarnemingen of studies gedaan in Nederland of Israël.

Deze nieuwsbrief is voorlopig gepland als een kwartaal uitgave. Van elk nummer zullen 50 gelijktijdig gedrukte exemplaren verschijnen die voornamelijk bestemd zijn voor bibliotheken van instituten en museums. Daarnaast is elk nummer ook gratis elektronisch verkrijgbaar via de website van mijn collega en vriend Oz Rittner:

http://israel-nature-site.com/?page_id=1872%E2%80%8F

Hoewel deze uitgave geheel voldoet aan de eisen die de 'Internationale Commissie voor Zoologische Naamgeving' gesteld heeft voor een wetenschappelijk tijdschrift, zullen in dit tijdschrift geen artikelen gepubliceerd worden die van invloed zijn op de naamgeving van een of andere wetenschappelijke eenheid.

Artikelen mogen overgenomen worden mits de schrijver daarover geïnformeerd is en de bron genoemd wordt.

Preface

This seventh issue of 'Natuurhistorische en Andere Notities – Natural History and Other Notes' contains four short notes based on finds, observations or studies made in the Netherlands or Israel.

This newsletter is planned for the meantime as a quarterly. Of each number 50 simultaneously printed copies will appear which are primarily intended for libraries of institutes and museums. In addition each issue is downloadable free of charge by means of the website of my colleague and friend Oz Rittner:

http://israel-nature-site.com/?page_id=1872%E2%80%8F

Although this publication meets the standards of a permanent scientific journal as stipulated by the 'International Commission for Zoological Nomenclature' no articles will be published in this journal which will influence the nomenclature of a certain taxonomic unit.

Articles may be reprinted on the understanding that the author is informed about it and the source mentioned.

Mijn eerste waarneming van een Velduil op Terschelling

Henk K. Mienis

Kibboets Netzer Sereni, IL-7039500 Israël

mienis@netzer.org.il

My first observation of a Short-eared owl on Terschelling

Since 1961 I have looked in vain for a Short-eared owl *Asio flammeus* on Terschelling, one of the Frisian Waddensea islands, the Netherlands. On 30th September 2015 I spotted finely a Short-eared owl in the dunes north of Oosterend, Terschelling. My first Short-eared owl after 55 years!

Mijn eerste bezoek aan Terschelling vond plaats in de zomer van 1961. Ik verbleef toen met mijn 5 jaar jongere broer op de camping van Jort en Janke Zorgdrager Oosterend 55, de laatste camping voor de Dwarsdijk. Er was zoveel te zien en altijd wat te doen dat we altijd ergens om Oost te vinden waren. In het uiterste geval fietsten we naar Hoorn om wat dingen te kopen die niet in Oosterend verkrijgbaar waren.

Op deze wijze kwamen we ook nog wel eens bij Jelle Cupido. Onder de vele zwart-wit ansichtkaarten die hij in zijn winkeltje te koop had, was er ook een met de afbeelding van een Velduil *Asio flammeus*. Vanaf dat moment heb ik altijd gehoopt om zelf ooit eens een Velduil te zien en in de volgende 9 jaar heb ik er overal in alle jaargetijden op Terschelling naar gezocht, maar geen Velduil.

Velduil *Asio flammeus* (Kopie uit Bösiger & Faucher 1961)

Sindsdien heb ik heel veel uilen gezien, vooral toen ik door mijn huwelijk in Israël terecht kwam: Steen- en Kerkuilen, broedvogels in mijn kibboets, maar ook Oehoe's

Ransuilen en Dwergooruiltjes, maar opnieuw geen Velduil. Dat is in Israël niet zo verwonderlijk omdat het daar een heel zeldzame wintergast is.

Op Terschelling wordt de Velduil als een broedvogel beschouwd (Tanis, 1963; Zwart, 1985), maar het jaarlijkse aantal broedgevallen is niet altijd constant. Ondanks een toename van het aantal broedgevallen in de tachtiger jaren van de vorige eeuw wordt in de laatste jaren de Velduil weer steeds minder gezien. Zou ik het dan toch zonder Velduil moeten doen?

Afgelopen herfst was ik zoals gewoonlijk weer voor 14 dagen op Terschelling. Op 30 september 2015 volgde ik een duinpad vanaf de kruising Duinweg-Badweg in Oosterend in noord-westelijke richting naar het fietspad dat ongeveer van het midden van de Badweg-Oosterend door de duinen naar het Hoornse Bos loopt. Bij het fietspad aangekomen sloeg ik rechtsaf richting de Badweg totdat ik bij een karrenspoor kwam dat een kortere terugweg vormde naar Oosterend. Na ongeveer 20 meter gebeurde het ongelooflijke: op een afstand van 2-3 meter vloog plotseling een Velduil op vanuit de heidestruiken en als op bestellingen vloog de uil in een cirkel om mij heen om daarna in zuidwestelijke richting te verdwijnen. Mijn eerste Velduil op Terschelling na 55 jaar!

Geraadpleegde literatuur

Bösiger, E. & Faucher, P., 1961. Nachtvogels. 95 pp. Uitgeverij Contact, Amsterdam.
Tanis, J.J.C., 1963. De vogels van Terschelling. Overzicht van alle op het eiland waargenomen soorten. 158 pp + tabellen. Fryske Akademy, Leeuwarden.
Zwart, F., 1985. De broedvogels van Terschelling. 172 pp + kaart. K.N.N.V. Afd. Terschelling & van Gorcum, Assen.

Nijlganzen in de Doodemanskisten op Terschelling

Henk K. Mienis

Kibboets Netzer Sereni, IL-7039500 Israël

mienis@netzer.org.il

Nile geese in the Doodemanskisten on Terschelling

Brief information is given on the presence of a pair of Nile geese in the small lake Doodemanskisten in the dunes near West-Terschelling on the Frisian Waddensea island Terschelling, the Netherlands, in the autumn of 2015. For a couple of years Nile geese are being regularly reported as having observed on Terschelling (waarnemingen.nl), however as far as I remember no cases of breeding have so far been recorded. This is however probably a matter of time since this invasive and rather aggressive species has turned out a successful breeder in the Netherlands.

De Nijlgans *Alopochen aegyptiaca* (Fig. 1) is een eend-achtige vogel met de grootte van een kleine gans die oorspronkelijk in zijn verspreiding beperkt was tot de Nijl vallei en een groot deel van Afrika ten zuiden van de Sahara. Vanaf het midden van de 20ste Eeuw heeft het zijn verspreidingsgebied vooral naar het noorden uitgebreid en werden de eerste vogels gespot in Europa. In 1967 arriveerden de eerste exemplaren ook in Nederland en sindsdien heeft deze grote invasieve eend zich hier niet alleen voorgoed gevestigd, maar is Nederland zelfs een belangrijke basis geworden voor een verdere verovering van N.W.-Europa (Gyimesi & Lensink, 2012 & Lensink *et al.*, 2013). Volgens een huidige schatting broeden in Nederland op dit moment bijna 15.000 paartjes!

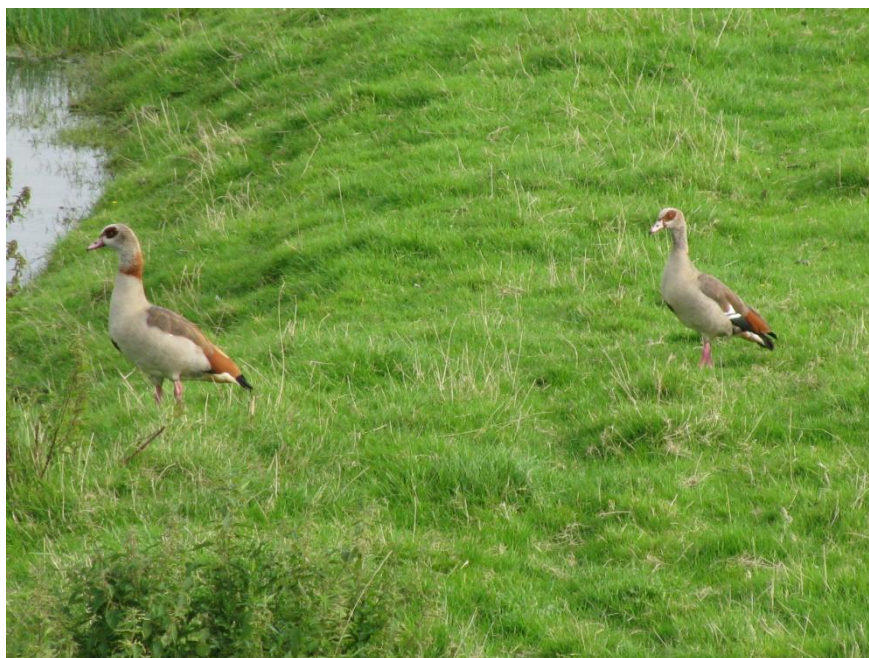

Fig. 1: Nijlganzen *Alopochen aegyptiaca* (Foto H.K. Mienis)

Tijdens mijn verblijf in Nederland, meestal in het midden van de herfst, zie ik deze mooie maar vooral in het broedseizoen vrij agressieve eend, steeds meer. Net als heel veel eendachtige soorten onverschillig of het nu eenden, ganzen of zwanen zijn,

verzamelen ook Nijlganzen zich na de broedperiode in groepen en trekken op deze wijze naar nieuwe voedselgebieden (Fig. 2). In Groot-Waterland kan men daarom naast paartjes ook groepen van 20 en meer Nijlganzen waarnemen, die zich vaak met andere groepen eenden en ganzen vermengen (Mienis, 2012).

Fig. 2: Deel van een groep Nijlganzen (Foto H.K. Mienis)

Ook op Terschelling worden in de laatste jaren steeds meer Nijlganzen waargenomen. Soms zijn het eenlingen maar echter ook vaak kleine groepjes van 10-20 exemplaren. Geregeld verschijnen daarom op waarneming.nl vermeldingen van Nijlganzen op Terschelling en vooral van de Grië.

Zelf had ik tot nog toe nog nooit Nijlganzen op Terschelling gezien totdat een bezoek werd gebracht aan de vernieuwde Doodemanskisten bij West-Terschelling. Mijn voornaamste doel was om te kijken of er iets veranderd was in de samenstelling van de aquatische weekdierfauna na de ingrijpende werkzaamheden in en rondom het meertje. Hiervoor heb ik een rondje gemaakt rondom de Doodemanskisten om hier en daar een monster te nemen. De eerste resultaten daarvan zullen elders gepubliceerd worden. Toen ik echter bij mijn zuster en zwager terugkwam, die op een van de banken rondom het meertje zaten, vertelden zij mij dat er in het meertje voornamelijk gewone Wilde eenden aanwezig waren behalve een paartje van wat forsere proporties en afwijkende kleuren. Foto's gemaakt door mijn zwager (Fig. 3) vertoonden inderdaad een andere soort en wel Nijlganzen! Om mijn determinatie te bevestigen zwom het paartje demonstratief nog een keertje langs.

Moeten we blij zijn met de komst van opnieuw een nieuwe vogelsoort op Terschelling? Ik kan min-of-meer herhalen wat ik over de vestiging van Nijlganzen in Groot-Waterland geschreven heb: Het is een knorrepot en vooral in de broedtijd kunnen zij heel agressief zijn. In die periode valt de Nijlgans alles aan wat maar even

beweegt. Niet alleen worden andere eenden verjaagd maar ook ganzen, zwanen en hier en daar in Nederland zelfs ooievaars.

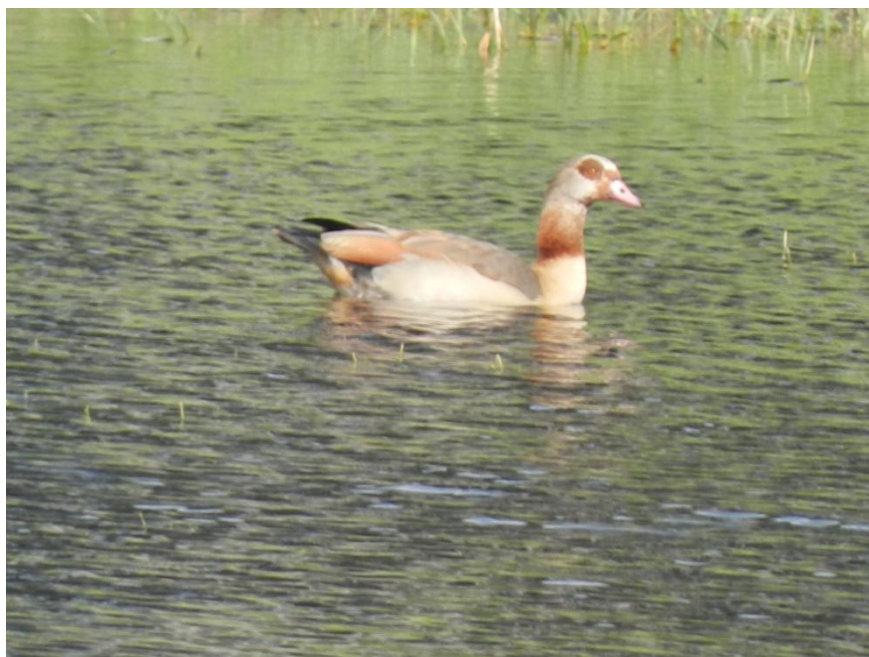

Fig. 3: Nijlgans in de Doodemanskisten (Foto R. Gerritzen)

De tijd moet leren of de Nijlgans ook op Terschelling een vaste broedvogel wordt en wat zijn invloed zal zijn op soortgelijke vogels.

Dankwoord

Ik dank mijn zwager Rob Gerritzen (Purmerend) voor het gebruik van een van zijn foto's van zwemmende Nijlganzen in de Doodemanskisten.

Geraadpleegde literatuur

Gyimesi, A. & Lensink, R., 2012. Egyptian goose *Alopochen aegyptiaca*: an introduced species spreading in and from the Netherlands. *Wildfowl*, 62: 126-143.

Lensink, R., Ottens, G. & Have, T. van der, 2013. Vreemde vogels in de Nederlandse vogelbevolking: een verhaal van vestiging en uitbreiding. *Limosa*, 86 (2): 49-67.

Mienis, H.K., 2012. Nijlganzen in Groot-Waterland. *De Snip*, 33 (3): 5-6.

Two cases of predation on the Turkish gecko *Hemidactylus turcicus* by the African mantis *Sphodromantis viridis* in Netzer Sereni, Israel

Henk K. Mienis

Kibbutz Netzer Sereni, IL 7039500 Israel

mienis@netzer.org.il

Twee gevallen van predatie op de Turkse gecko *Hemidactylus turcicus* door de Afrikaanse bidsprinkhaan *Sphodromantis viridis* in Netzer Sereni, Israël

Zowel de Turkse gecko *Hemidactylus turcicus* als de Afrikaanse bidsprinkhaan *Sphodromantis viridis* komen algemeen voor in kibboets Netzer Sereni, Israël. De gecko zit meestal op de muren en de horren van de ramen, de bidsprinkhaan op het gewas in de tuinen rondom de huizen. Nu en dan komen deze geheel verschillende diersoorten elkaar tegen en dan delft de gecko meestal het onderspit. Twee gevallen van predatie op de Turkse gecko door de Afrikaanse bidsprinkhaan zijn hier beschreven. Volgens de literatuur kunnen enkele grote soorten onder de bidsprinkhanen die in Israël voorkomen predatie uitoefenen op kleine reptielen.

The Turkish or Mediterranean gecko *Hemidactylus turcicus* and the African mantis *Sphodromantis viridis* occur both commonly in Israel (Bar & Haimovitch, 2011; Blondheim, 1989). Although they prefer areas characterized by a Mediterranean climate, they may occur also in the deserts but then usually in the neighbourhood of human settlements.

In kibbutz Netzer Sereni, about 12 km south-east of Tel Aviv, both species are regularly encountered. Especially the gecko may occur everywhere in and around dwellings. During warm nights numerous geckos may crawl around on the wire-blinds of the windows where they are hunting for insects attracted by the lights in the rooms (Fig. 1).

Fig. 1: A Turkish gecko *Hemidactylus turcicus* on a wire-blind (Photo H.K. Mienis)

The African mantis is far less commonly seen but if so it is usually sitting among the foliage of shrubs or other garden plants waiting for a passing prey (Figs. 2-3), which may be another insect but also small vertebrates including lizards (Amitai, 1988). This statement was merely copied by Weinstein (1988).

Figs. 2-3: The African mantis *Sphodromantis viridis* on *Pelargonium* (Photo's H.K. Mienis)

Since predation on small reptiles is hardly known information is here supplied concerning two cases of predation on Turkish geckos by *Sphodromantis viridis* personally observed in kibbutz Netzer Sereni.

Case 1: On 18 October 1981 an adult African mantis was seen holding a young Turkish gecko with its fore legs. Although the gecko was still wriggling it could not escape from the grasping part of these legs which carry large sturdy spikes. The mantis was feeding from the upper part of the gecko's body. When I managed to remove the gecko from the "claws" of the mantis it was already dead. The gecko had a head-body length of 27 mm and a total length (head-tip of the tail) of 59 mm.

Case 2: On 4 June 1982 a similar event took place in a neighbour's garden. This time the victim was a much larger adult Turkish gecko. No measurements could be taken because the mantis disappeared with its prey into the dense shrubs.

These two cases of predation on the Turkish gecko *Hemidactylus turcicus* by the African mantis *Sphodromantis viridis* virtually confirms the previous statements by Amitai (1988) and Weinstein (1988), but might be slightly altered into: "This mantis species might occasionally feed on small lizards and geckos in Israel".

Of another mantis species living in Israel: the Praying mantis *Mantis religiosa*, it was already known that it is occasionally feeding on small reptiles, however all these observations took place abroad: two in captivity (Tomala, 1903; Vickery & Kevan, 1983) and one under natural conditions (Jehle *et al.*, 1996).

References

- Amitai, P., 1988. Handbook of insects of Israel and other arthropods. 331 pp. Keter Publishing House, Jerusalem. [in Hebrew]
- Bar, A. & Haimovitch, G., 2011. A field guide to reptiles and amphibians of Israel. IX+245 pp. Private Publication.
- Blondheim, S., 1989. Mantodea. In Y. Kugler (Ed.): Plants and Animals of the Land of Israel. Volume 3: Insects, 64-67. Printing House Ministry of Defence & The Society for the Protection of Nature. [in Hebrew]
- Jehle, R., Franz, A., Kapfer, M., Schramm, H. & Tunner, H.G., 1996. Lizards as prey of arthropods: Praying mantis *Mantis religiosa* (Linnaeus, 1758) feeds on juvenile Sand lizard *Lacerta agilis* Linnaeus, 1758 (Squamata: Sauria: Lacertidae). *Herpetozoa*, 9 (3-4): 157-159.
- Tomala, N., 1903. A *Mantis religiosa* eletmódjáról. *Ravortani lapok*, 10: 177-178.
- Vickery, V.R. & Kevan D.K.McE., 1983. A monograph of Orthopteroid insects of Canada and adjacent regions. Vol. I. Memoir Lyman Entomological Museum & Research Laboratory, 13 (1): 1-679.
- Weinstein, A., 1988. Miniature worlds: butterflies and [other] insects of Israel. 15 pp. The Society for the Protection of Nature in Israel. [A calendar for the Jewish year 5749]

**Exploitation of shells as building material, I.
The use of *Glycymeris* valves as part of mortar in Yavneh Yam**

Henk K. Mienis

Kibbutz Netzer Sereni, IL-7039500 Israel

mienis@netzer.org.il

Uitbuiting van schelpen als bouw materiaal, I.

Het gebruik van *Glycymeris* kleppen als onderdeel van metselkalk in Yavneh Yam

Glycymeris nummaria is de meest algemene schelp op het Middellandse Zee strand van Israël. Dit is een beetje merkwaardig omdat levende exemplaren tegenwoordig heel zeldzaam zijn. De aangespoelde kleppen zijn dan ook 1000-5500 jaar oud. Deze enorme kalkvoorraad heeft men in het verleden uitgebuit als bouw materiaal door ze in metselkalk te verwerken. Een voorbeeld daarvan is het gebruik van schelp-houdende metselkalk bij de bouw van de middeleeuwse toren van Yavneh Yam.

While reading or writing reports dealing with shells found during archaeological excavations often a sentence is used like: "Part of the shells might have been used as building material because quite a number show plaster or mortar adhered to them." However only in rare cases photographs are given in order to illustrate such actual examples of exploitation of shells as building material in situ, this in spite of the fact that even today shells are used as a component in mortar to fill spaces in walls built with uncut stones for example in Istanbul, Turkey (Örstan & Mienis, 2010). In a short series of articles I will supply first hand examples of ancient and more modern cases of marine shells exploited as building material in Israel. I will start with an example from Yavneh Yam, a Mediterranean coastal site south of Palmachim, which had been excavated by Prof. M. Fischer (see Fischer, 2005)

In a manuscript dealing with the shells recovered during the excavation of Yavneh Yam, I mentioned that most probably a considerable part of the recovered valves of *Glycymeris nummaria* (better known by its junior synonym *Glycymeris insubrica*) had been exploited as building material since mortar filled still many of the valves (Mienis, submitted).

Glycymeris nummaria is without doubt the most abundant shell on the Mediterranean beaches of Israel. A visit to Yavneh Yam on 8 January 2015 showed why foreign shell collectors call these beaches "*Glycymeris*-beaches", 99.9% of all the shells found washed ashore south of the promontory of Yavneh Yam consisted of valves of *Glycymeris nummaria* (Fig. 1).

Fig. 1: *Glycymeris nummaria* in the beach of Yavneh Yam (Photo H.K. Mienis)

Although this typical Mediterranean bivalve is still occasionally collected alive (Mienis *et al.*, 2006), most of the valves found on the beaches today in Israel were living there 1000-5500 years ago (Sivan *et al.*, 2006).

A look at the archaeological site on the promontory of Yavneh Yam showed that the Mediaeval tower which once adorned the high cliff, had been built with a rather strange collection of different sizes and types of stones. The large spaces between the stones had been filled with mortar which contained still the unaltered valves of *Glycymeris nummaria* (Figs. 2-3), most probably collected from the nearby beaches at the base of the promontory.

Figs. 2-3: Parts of the wall of the Mediaeval tower on the promontory of Yavneh Yam
(Photo's H.K. Mienis)

References

- Fischer, M., 2005. New archaeological studies of Yavneh-Yam and neighbourhood. In M. Fischer (Ed.): Yavneh, Yavneh-Yam and their neighbourhood: studies in the archaeology and history of the Judean coastal plain, 173-208. Tel Aviv University. [in Hebrew]
- Mienis, H.K., submitted. The Shells from the excavation of Yavneh Yam.
- Mienis, H.K., Ben-David Zaslou, R. & Bar-Yosef Mayer, D.E., 2006. *Glycymeris* in the Levant Sea 1. Finds of recent *Glycymeris insubrica* in the south east corner of the Mediterranean Sea. Triton, 13: 5-9.
- Örstan, A. & Mienis, H.K., 2010. Archaeomalacology in the making: a wall of shells in Istanbul. The Archaeo+Malacology Group Newsletter, 17: 3-4.
- Sivan, D., Potasman, M., Almogi-Labin, A., Bar-Yosef Mayer, D.E., Spanier, E. & Boaretto, E., 2006. The *Glycymeris* query along the coast and shallow shelf of Israel, southeast Mediterranean. Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology, 233 (1-2): 134-148.